

Wiesław Charczuk

"Inspektor Puławski ZWZ

Niepodległość i Pamięć 13/2 (23), 258-260

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Recenzja Zbigniew Gnat-Wieteska, *Inspektorat Puławski*
ZWZ/AK – WiN 1939-1949, Pruszków 2005,
Oficyna Wydawnicza „Ajaks”, ss. 263.**

Na rynku księgarskim jest obecna monografia Zbigniewa Gnat-Wieteski z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, która wypełnia lukę w historiografii polskiej. Omawia ona dzieje konspiracji niepodległościowej w Inspektoracie Puławskim w latach 1939-1949.

Klęska wrześniowa nie załamała Polaków. Na emigracji działał Rząd Polski, który podjął trud kierowania walką. Z inicjatywy wielu polityków, wojskowych i osób cieszących się autorytetem, w okupowanym kraju zaczęły powstawać organizacje niepodległościowe i zbrojne wzywające do walki. Było ich wiele. Każda z nich miała różny zasięg i wpływ. Niektóre z nich obejmowały swoim zasięgiem krąg najbliższych znajomych organizatora lub teren miejscowości. Na bazie tych drobnych, licznych organizacji, wkrótce powstały takie, które nadawały kierunek walce prowadzonej przez Polaków. Działo się tak na terenie całego okupowanego państwa polskiego. Proces scalania podziemia przebiegał stopniowo, ale nieprzerwanie. Nie obyło się bez strat. W wyniku uderzeń wroga w zręby Podziemnego Państwa Polskiego, w organizacjach powstawały wyłomy, ale w miejsce aresztowanych pojawiali się nowi przywódcy polityczni, dowódcy wojskowi, którzy kontynuowali trud walki podziemnej.

Praca Zbigniewa Gnat-Wieteski jest próbą ukazania walki o niezależność i suwerenność państwa polskiego na przykładzie konspiracji niepodległościowej na terenie Inspektoratu Puławy w latach 1939-1949 oraz metod przeciwstawienia się zniewoleniu narodu. Książka składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów i zakończenia. Rozdział pierwszy ukazuje dzieje Inspektoratu Puławy w okresie okupacji niemieckiej, a w szczególności rozwój struktur terenowych, organizacyjnych i stanów osobowych związanych z akcją scaleniową. Sporo miejsca autor poświęcił relacjom konspiracji komunistycznej na linii konspiracji związanej z rządem emigracyjnym, na terenie Lubelszczyzny, gdzie doszło do wielu tragicznych wydarzeń, np. w Owczarni oddział Armii Ludowej 4 maja 1944 roku pod dowództwem Bolesława Kaźmierka „Cień” bestialsko zamordował 18 żołnierzy z oddziału 15 pp AK (s. 28), czy w Stefanówce (s. 29-30).

W rozdziale drugim autor omawia strukturę organizacyjną i działalność zbrojną Oddziału Partyzanckiego na terenie Inspektoratu Puławy por. Mariana Bernacika „Orlik”. Autor opisał działalność zbrojną oddziału skierowaną przeciwko okupantom, ale także ochronę ludności miejscowej przed grupami bandycko-rabunkowymi oraz walkę z nimi. Popularność jaką zdobył „Orlik” w miejscowym społeczeństwie rzutowała na jego działalność po 1945 roku.

W rozdziale trzecim autor szczegółowo omówił przebieg „Burzy” w Inspektoracie Puławy oraz sytuację polityczną i militarną po wkroczeniu ACz i Wojska Polskiego „Berlinga”. Wspólne walki oddziałów AK z jednostkami ACz doprowadziły do wy-

zwolnienia terenu spod okupacji niemieckiej. Potem wkroczyły oddziały NKWD, Smiersz, które dokonały rozbrojenia oddziałów AK oraz aresztowania kadry dowódczej, a te, które uniknęły rozbrojenia, ukrywały broń i przechodziły do pogłębionej konspiracji.

Rozdział czwarty dotyczy skomplikowanej sytuacji politycznej na terenie Lubelszczyzny w okresie 1944-1945 i tworzenia się drugiej konspiracji. Autor skupił się na przygotowaniu Inspektoratu Puławy do walki z nową, nieakceptowaną przez społeczeństwo władzą komunistyczną. Po drugiej stronie rywalizacji byli komuniści, którzy traktowali sprzeciw wobec nowej władzy jako przejaw wrogości do ustroju komunistycznego. Na wiernych zasadom konstytucji RP spadały represje ze strony NKWD, UBP i władzy ludowej. Sytuację żołnierzy podziemia niepodległościowego na terenie Inspektoratu Puławy skomplikował przyjazd do kraju premiera emigracyjnego RP Stanisława Mikołajczyka oraz utworzenie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej i utrata uznania rządu londyńskiego oraz uznanie TRJN za podmiot prawa międzynarodowego. Dotąd zwalczana jako nielegalna władza komunistyczna stała się legalną. Trudna sytuacja polityczna i militarna na terenie Inspektoratu Puławy rzutowała na działalność oddziałów podziemia. Mimo rozwiązania kompanii por. Zygmunta Kęski „Świt”, nadal operowało silne zgrupowanie por. Mariana Bernacika „Orlik”.

Rozdział piąty i szósty dotyczą rozwoju struktur organizacyjnych Inspektoratu w okresie 1945-1946 oraz rozciągnięcia wpływów „Orlika” na tereny poza Inspektorat Puławy, tj. na część północną powiatu garwolińskiego oraz województwo kieleckie. Autor skoncentrował swoją uwagę na walce zbrojnej z „narzuconą” władzą i podległymi jej organami bezpieczeństwa, które były wydatnie wspierane przez radzieckie służby bezpieczeństwa: NKWD-NKGB i Smiersz.

Ponadto Autor przybliżył okoliczności śmierci dowódcy zgrupowania kpt. „Orlika”, a także szeroko omówił ostatnie miesiące walki zbrojnej oraz ujawnienie się w marcu 1947 roku Inspektoratu Puławy.

Na koniec autor ukazał tragiczne losy żołnierzy i oficerów Inspektoratu po 1947 roku. Niektórzy z nich przeszli dom konspiracji, wielu zostało osadzonych w więzieniach. Książka zawiera aneks (wykaz żołnierzy oddziału „Orlika”), indeks osób, bibliografię.

Podstawą badań autora nad problematyką konspiracji niepodległościowej na terenie Inspektoratu Puławy w latach 1939-1949 były przeprowadzone przez niego kwerendy archiwalne w Archiwum Akt Nowych, Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Warszawie, Archiwum Państwowym w Otwocku, Archiwum Państwowym w Lublinie, Instytucie Pamięci Narodowej w Warszawie i Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie, źródła drukowane, prasa, relacje i wspomnienia oraz literatura przedmiotu.

W podsumowaniu swoich rozważań autor zwrócił uwagę, że sfałszowanie wyborów parlamentarnych w 1947 roku ostatecznie oddaliło szansę na choćby częściową realizację celów Zrzeszenia WiN. Przyniosły one kres nadziei na odsunięcie komunistów od władzy i upadek przekonania, że rządy są przejściowe. Uzmysłowiło to społeczeństwu, że dalsze trwanie w konspiracji straciło sens.

Amnestia ogłoszona przez komunistów 22 lutego 1947 roku spowodowała, że ujawniła się przeważająca część podziemia zbrojnego. Mimo że w podziemiu pozostały władze czwartego Zarządu Głównego WiN, to amnestia luty-kwiecień 1947 roku zakończyła zorganizowany okres masowej konspiracji zbrojnej i politycznej, kierowanej przez władze centralne i podległe im terenowe. Wiosną 1947 roku na terenie Inspektoratu Puławskiego WiN zamarła działalność konspiracyjna. Informacje uzyskane

przez funkcjonariuszy UBP w trakcie amnestii służyły do dalszej walki ze społeczeństwem. 19 maja 1947 roku szef WUBP w Lublinie mjr Jan Tataj w tajnej instrukcji wydanej do szefów PUBP informował: „jak najszybciej wykorzystać wiadomości o bandach zawarte w oświadczeniach ujawnionych bandytów i w odniesieniu do najtrudniej uchwytanych band wykorzystać najpewniejszych kandydatów na agentów spośród wytypowanych w trakcie ujawnienia”¹.

Złudzeniem okazała się rachuba na szybki konflikt między ZSRR a krajami anglosaskimi. Sytuacja militarna i międzynarodowa w Europie i na świecie wskazywała, że w kraju odgrywać będą związani z ZSRS, posłuszni im komuniści. Ten stan rzutował na decyzję żołnierzy AK-WiN zaprzestania konspiracji.

Do rąk czytelnika trafiła publikacja mająca duże wartości poznawcze. Wypełnia ona lukę w historiografii polskiej dotyczącą badań nad konspiracją niepodległościową. Przez pryzmat konspiracji niepodległościowej na terenie Inspektoratu Puławy w latach 1939-1949, zostały ukazane losy konspiracji niepodległościowej w kraju. Stanowi ona dobrą podstawę wyjściową do dalszych badań nad podziemiem zbrojnym na terenie Polski środkowo-wschodniej.

Wiesław Charczuk

¹ L. Pietrzak, *Amnestia 1947 roku i jej wykonanie przez organa bezpieczeństwa*, [w:] *Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie wobec dwóch totalitaryzmów 1939-1956*, Warszawa 2003, s. 65.

ERRATA

Autorem recenzji umieszczonej na końcu nr 22 „Niepodległości i Pamięci” (s. 295-298) jest Piotr Cichoracki (Wrocław). Autora za zaistniałe przeoczenie serdecznie przepraszamy

Redakcja